ڕێکەوتننامەی 11ی ئازار لە گەمەی وڵاتە بەرژەوەندخوازەکاندا ... ڕەسوڵ بێسکێنی

مافی نەتەوەیی کورد و بەرژەوەندی وڵاتانی تر

ئەگەرچی نەتەوەی کورد و نیشتمانەکەی هەموو بنەماکانی دەوڵەتی سەربەخۆی هەیە، بەڵام تاکو ئێستاش بەو مافەی خۆی نەگەیشتووە و لە هەوڵی بەدەستهێنانی سەربەخۆیی بەردەوامە، زۆرجار دەگوترێ کورد گەورەترین نەتەوەیە، تاکو ئێستا بە مافەکانی خۆی نەگەیشتووە، ئەگەرچی لەدوای جەنگی یەکەمی جیهانی زۆربەی نەتەوەکانی ناوچەکە بوون بەخاوەن دەوڵەتی سەربەخۆ، کوردیش بەڵێنی سەربەخۆییان پێدرابوو، بەڵام کە ئەوروپاییەکان نەخشەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستیان کێشا، لەدوای جەنگی یەکەم داخوازی چارەنووسی نیشتمانی کوردیان پشت گوێ خست، لەو کاتەوە خەبات و ئاواتی نەتەوەیی کورد بۆ بەربەرەکانی یەکێتی یەك پارچەیی وڵاتە داگیرکەرەکانە، ئەوانیش لەگەڵ وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکادا لە پەیوەندیەکی ئیحتمالیدا بوون، وەك تورکیا و ئیران و ئیسرائیل دۆستی ئەمریکا و ئوردن بۆ خۆپارستن نزیك دەبووەوە و عیراقیش دوژمن و هەندێك جار ئارەزووی دۆستایەتی هەبوو.

مافە نەتەوەییەکانی کورد کێشەیەکی ئاڵۆزە، ناکۆکی و ململانێیەکی زۆری لەنێوان دەوڵەتانی پەیوەند بەباسەکەوە هێناوەتە ئاراوە، ڕیشەی ئەو ناکۆکیانە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی ناکۆکیەکانی نێوان هەردوو ئیمپڕاتۆریەتی عوسمانی و فارسی، پێش چوارسەد ساڵ، لەو ماوەیەدا چەندین ڕێکەوتنامەیان لەنێوان خۆیاندا کردووە، هەموو ئەو ڕێکەوتنامانە سەرەڕای کێشەی مەزهەبی و فراوانخوازی، دۆزی کورد بابەتێکی بنەڕەتی و سەرەکی بووە، چونکە زۆربەی ئاژاوەکان پەیوەندییان بە دەڤەرە سنوورییەکانی ئەم دوو دەوڵەتەوە هەبووە، کوردیش باجی ئەو ناکۆکیانەی داوە.

دەوڵەتی تازە دامەزراوی عێراق و کێشەی کورد

لە دوای هەڵوەشانەوەی دەوڵەتی عوسمانی و لەژێر ئینتدابی بەریتانی دا لە چوارچێوەی سنووری هەرسێ ویلایەتی عوسمانی (بەسرا،

بەغدا، موسڵ) دەوڵەتی تازە دامەزراوی عێراق بووە میراتگری ناکۆکیەکانی هەردوو دەوڵەتی عوسمانی و ئێرانی، هەر لەو پێودانگەوە بوو نۆساڵ بەسە‌ر دامەزراندنی دەوڵەتی عێراقدا تێپەڕی بوو، لەلایەن حکومەتی ئێرانەوە دانی پێدا نەدەنرا، بەو بیانووەی بەڕەچەڵەك ئێرانین، دواتر لە ساڵی 1929 لە ژێر گوشاری بەریتانیا دانی بەدەوڵەتی تازەی عێراق دانا.

دەوڵەتی عێراقی تازە بە هۆی جیاوازی کەلتوری سیاسی و ئاینی و کۆمەڵایەتی پێکەوە ژیانی نەبووە، جگەلە پاراستنی بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا، لەبەر پاراستنی بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا ناچاربووە ڕێگا لەتەشەنە کردنی ناکۆکیەکان بگرێ، هەروەك گوشار و کارئاسانی کرد بۆ ناردنەوەی سەید تەهای شەمزینی و سمکۆی شکاك بۆ ئێران و دواتر لەناوبردنیان لەلایەن ئێرانەوە.

ئێران وعێراق بەپێی بەرژەوەندیەکانی بەریتانیا هەندێك لێك نزیك بوونەوەیان هەبووە، دوای سێیەم شکستی شۆڕشەکەی، شێخ مەحمود ڕووی لە سنووری ئێران کرد، بەڵام بەهۆی بەرژەوەندی بەریتانیا، ئێران شێخ مەحمودی ڕادەست کردەوە، " کاپتن هۆڵت"ی سکرتێری کۆمیساری باڵای بەریتانی لە عێراق ڕۆڵی ئاسایی بوونەوەی لە نێوان عێراق و ئێراندا بینی، بەڵام لەسەر گرفتی سنوور نەگەیشتنە ئەنجام و لە ساڵی 1934 هەردوولا لەسەر کێشەی تەنگەبەری یەکاوی عەرەب (شەتولعەرەب) یاداشتنامەی خۆیان داوەتە کۆمەڵەی گەلان.

لەساڵی 1955 پەیوەندی هەردوو وڵات پێشکەوتنی باشی بەخۆوە بینی، دواتر هەردوولا لە (پەیمانی بەغدا) کە لەلایەن ولاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا، بەریتانیا، عێراق، ئێران و پاکستانەوە بەسترا، بەڕەسمی چوونە یەك بەرەی هاوپەیمانی سەربازییەوە، لەم پەیمانەدا عێراق بەداردەستی ڕۆژئاوا هەژمار کرا، تا ڕووخانی ڕژێمی پاشایەتی ئەم پەیوەندیە بەردەوام بوو، لەدوای شۆڕشی 14ی تەموزی ساڵی 1958 پەیوەندیەکانیان تێکچوو، هەر یەکەیان کەوتنە دوای ئاراستەی دوو جەمسەری جیاوازەوە، ئێران بەدەوڵەتێکی پاشایەتی و ئەندامی پەیمانی ناتۆ مایەوە، بەڵام عێراق ڕژێمی کۆماری ڕاگەیاند و لە پەیمانی بەغدا کشایەوە، دۆستایەتی دەوڵەتانی بەرەی سۆشیالیستی ڕاگەیاند و دروشمی دژ بە ئیستعماری ڕۆژئاوای بەرزکردەوە، هەردوو وڵات کەوتنە نێو دوو بەرەی ناکۆکی سەردەمی شەڕی سارد.

شۆڕشی ئەیلول و پەیوەندی لەگەڵ ئێران

سەرەڕای کێشەی نەتەوەی کورد لە هەردوو وڵات، ئێران لەناوبردنی ڕژێمی پاشایەتی لە عێراق بەخەتەرێك لەسەر ڕژێمی پاشایەتی ئێران دەزانی، لەبەرئەوە هەر لەسەرەتاوە دەزگای هەواڵگری و ئاسایشی

ئێران (ساواك) کەوتەخۆ بۆ پیلان دانان دژی ئەزمونی ڕژێمی کۆماری لە عێراق، دواتریش هەنگاوەکانی عەبدولکەریم قاسم دەربارەی چاکسازی کشتوکاڵ و دۆستایەتی کۆمۆنیستەکانی عێراق و پەشیمان بوونەوەی لە بەڵێنەکانی بە کورد و ناکۆکی لەگەڵ ڕەوتی ناسیونالیستەکانی عەرەب، کە عەبدولسەلام عارف نوێنەرایەتی دەکردن و دیکتاتۆریەتی دواتر عەبدولکەریم قاسمی بەرەو ئاقارێکی خراپ برد، ئێران ئەو بارودۆخەی قۆستەوە بۆ لاوازکردنی عێراق، کەوتە پشتگیری ئەو سەرۆك هۆزە کوردانەی لەپەرەسەندنی دەسەڵاتی شیوعیەکان و ڕیفۆرمی کشتوکاڵی نیگەران بوون، کە دواتریش بووە سەرەتایەك بۆ دەستپێکردنی شۆڕشی ئەیلول لە 11ی ئەیلولی ساڵی 1961 و بزاڤی ڕزگاریخوازی نەتەوەی کورد.

نزیك بوونەوەی عێراق لە سۆڤیەت و بەرەی سوشیالیستی ڕۆژهەڵات، نیگەرانی لای ئێران و بەرەی ڕۆژئاوا دروست کردبوو، گرفتارکردنی عێراق بە کۆسپ و تەگەرەی ناوخۆ باشترین ڕێگاچارە بوو بۆ لاوازکردنی عێراق، لەبەرئەوە هەر لەسەرەتاوە ئێران هەوڵیدا لەسەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول نزیك ببێتەوە و کاریگەری بەسەرییەوە هەبێت، ئەگەرچی سەرەتا بەم شێوەیە نەبوو، بەڵام دواتر لە مانگی تشرینی ساڵی 1963 وەفدی سەرکردایەتی (پ. د. ك) سەردانی ئێرانی کردووە و پەیوەندی و هاوکاری لە ئێران وەرگرتووە، لەو کاتەوە شۆڕشی کورد بووە خاڵی گرنگ لەنێوان ئەم دوو وڵاتە، ئێران هەمیشە هاندەری سەرکردایەتی کورد بووە، بۆ درێژەدان بە شۆڕش لە ڕژێمە یەك لە دوای یەکەکانی عێراق، بێگومان لەبەربەرژەوەندی کورد نەبووە، بەڵکو بۆ دەستەبەرکردنی خواستە ستراتیژیەکانی خۆی، بەڵام سەرەڕای پەیوەندی گرژی نێوان عێراق و ئێران، کورد بۆ بەدیهێنانی مافەکانی خۆی چەند جارێك گفتوگۆی لەگەڵ حکومەتەکانی عێراق کردووە، هەر حکومەتی عێراقیش کوردی ناچار بە هەڵگیرسانەوەی شەڕ کردووە و ئێرانیش ئەو دەرفەتەی قۆستۆتەوە و کوردیش ناکۆکی نێوان هەردوو دەوڵەتی لەبەرژەوەندی خۆی بەکارهێناوە.

لە مانگی تشرینی دووەمی ساڵی 1965 ەوە (35) هەزار پارچە چەك بەیەکجار مانگانەش چارەکە ملیۆنێك دینار دراوەتە (پ. د. ك) سەرەڕای ناردنی کەرەستەی پزیشکی و خۆراك بۆ بارەگاکان. هاندەری شا بۆ ئەم یارمەتیدانە ئەوەیە شا هەوڵ دەدات دوژمنە سەرسەختەکەی خۆی واتا عێراق، لە ڕێی کوردەکانەوە لاواز بکات. لە ماوەی شۆڕشی ئەیلول پەیوەندیەکانی هەردوو وڵات (عێراق و ئێران) تەبایی بەخۆیەوە نەدیوە، ئەگەرچی لەژێرەوە هەرسێ دەوڵەتی عێراق، ئێران،

تورکیا هەمیشە کۆك بوون لەسەر دژایەتی و لەناوبردنی جوڵانەوەی ڕزگاریخوازی کوردستان.

لەلایەکی دیکەوە سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول بۆ بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانی کوردستان دەیویست داوای پەیوەندی و هاوکاری لە ئەمریکا بکات، بەڵام هەمیشە ئەمریکا هاوکاری شۆڕشی کوردستانی لە ڕوانگەی بەرژەوەندیەکانی خۆیەوە بینیوە، لە یاداشتنامەیەکی کارمەندی ئاسایشی نەتەوەیی ئەمریکا (بەڕێز هارۆڵد هـ ساندێرز) بۆ یارمەتیدەری تایبەتی سەرۆك کۆمار بۆ کاروباری ئاسایشی نەتەوەیی (بەڕێز بۆندی) دەنووسێت: هەرچەندە ئێمە پێشتر داواکاری ئەوان(کورد)مان بۆ یارمەتی سەربازی ڕەت کردۆتەوە، بەهەرحاڵ بەبۆچوونی ئێمە مەسەلەی گرنگتر بۆ ئەمریکا لەم پەیوەندیە ئەوەیە لەبەرامبەر ڕژێمی نوێی عێراق وەڵامدەر بین، ئێمە دەمانەوێت کوردەکان لەگەڵ دەوڵەتی نوێی عێراق وتووێژ بکەن، بۆ چارەسەرکردنی کێشەکەیان، ئەگەر ئەم وتووێژانە سەرنەکەوێت، بەرژەوەندی ئێمە ئەو کاتە باشتر دەپارێزرێت، کە دەوڵەتی عێراق بتوانێت کوردەکان کۆنتڕۆڵ بکات نە ئەوە کە شۆڕشی کورد ئەوەندە سەربکەوێت، ببێتە هۆی دەستێوەردانی سۆڤیەت یا ئێران لە کێشەکەدا.

شۆڕشی کورد و دەستەڵاتی بەعس

دوای هاتنەسەر حوکم بەعسیەکانیش هەوڵی ئاشتیاندا، بەڵام نەیانتوانی بەردەوام بن و شەڕ لە نێوان بەعس و شۆڕشی کورد هەڵگیرسا، بەدرێژایی ساڵی 1969 شەڕ و پێکدادانی گەرم لەبەرەکانی شەڕی پێشمەرگە و حکومەتی عێرق دەستی پێکرد، مەلا مستەفا بارزانی بۆ درێژەدانی شۆڕش دژی بەعس داوای هاوکاری و پشتیوانی لە ئەمریکا کرد. لەڕاپۆرتێکی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکادا هاتووە: لەساڵی 1969وە ڕێبەری کوردەکانی عێراق، مەلا مستەفا بارزانی بۆ ڕاپەڕینەکەی دژی بەعس چەند جار داوای یارمەتی لە ئیدارەی نیکسۆن کرد، بەڵام کاربەدەستانی ئەمریکا، ئەم داواکارییەیان ڕەت کردەوە، لەسەر بنەمای ئەوەی ئەمریکا نایەوێت لە کاروباری ناوخۆی وڵاتانی دیکەدا دەستوەردان بکات و ئامانجی ئەوە نیە دەوڵەتێکی سەربەخۆی کورد دابمەزرێت، کاربەدەستانی ئەمریکا وا هەست دەکەن، کوردەکان دەتوانن ئەو یارمەتیە لە ئێران و ئیسرائیل وەربگرن.

دواتر ئێران توانی پەیوەندی باش لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول دروست بکات، هەتا 11ی ئازاری 1970 ئێران ویستویەتی کاریگەری بەسەر هەردوو باڵی (پ. د. ك) ڕابگرێ، بەدرێژایی ساڵانی (1966-1968) ئێران لە ڕێگای مستەفا بارزانیەوە پشتیوانی لەشۆڕش کردووە،

بۆیە ئەو ماوەیە بۆ ئێران گرنگ بووە، بەوردی و بەردەوامی شا بۆ چاودێری ڕووداوەکان لە پەیوەندی دابوو، بەهۆی پشتیوانی مادی و مەعنەوی ئێران بۆ کورد عێراق بەڕەسمی ناڕەزایی خۆی بەرامبەر دەسەڵاتدارانی ئێران ڕاگەیاندووە.

لەگەرمەی لاف و گەزافی بەعسیەکان بۆ عروبە و خاوەنداریەتی بەسەر کەنداو، ئێران لە 19- 4- 1969 ڕێکەوتنامەی (سەعدئاباد)ی ساڵی 1937ی هەڵوەشاندەوە، بەبیانوی هەڵکردنی ئاڵای عێراق بەسەر کەشتیە ئێرانیەکاندا لەکاتی تێپەڕبوون لە شەتولعەرەب، کە لەو پەیمانەدا هاتووە، بۆئەوەی ئیمتیازاتی زیاتر لە شەتولعەرەبدا هەبێت، ئەمەش وای کرد لەژێر گوشاری ئێران و سەرکەوتنەکانی پێشمەرگە، بەعس ناچار بوو بیر لە گفتوگۆ لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی کورد بکاتەوە.

زەقبوونەوەی ناکۆکیەکانی هەردوو وڵات (عێراق و ئێران) لەسەردەمی شەڕی سارد، سۆڤیەت دەیویست لە کەنداو باڵادەست بێت، سۆڤیەت چالاکانە هەوڵی دەدا پەیوەندیەکانی ڕژێمی بەعسی عێراق و ڕژێمی بەعسی سوریا ئاسایی بکاتەوە. سەرەڕای هاندانی عێراق هەموو وڵاتانی کامپی خۆرهەڵات بۆ بەیەك گەیاندنی کورد و عێراق، سوڤیەت کەوتە ناوبژیوانی کورد و عێراق لەپێناو بەهێزکردنی پێگەی خۆی لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست، لەلایەکی دیکە سۆڤیەت بەم هەنگاوەی دەیویست دۆستایەتی کورد بۆ خۆی مسۆگەر بکات. سەرەڕای هەوڵەکانی ناوخۆ، بە ناوبژیوانی سۆڤیەت بەیانی 11ی ئازای 1970 کۆتایی هات.

کورد و ڕێکەوتننامەی ئازار

جوڵـــانەوەی شۆڕشـــی ڕزگـــاریخوازی کـــورد لەبـــاشووری کوردســـتان لەبەهێزیدابوو، هەردوو باڵی (پ. د. ك) لەڕووی بنکەی جەماوەریەوە بەرەو پێش چووبوون، ئەوەی لەو ناوەدا بێ هێز بوو حزبی بەعس بوو، هێشتا دوو ساڵ نەبوو هاتبوونە سەر حوکم و جێ پێی خۆی نەگرتبوو، بنکەی جەماوەری لاوازبوو، لەناو بەرپرسە باڵا سەربازیەکان ناکۆکی هەبوو، لەڕووی ئابووریەوە لاواز بوو، پەیوەندی دیبلۆماسی لەگەڵ دەرەوە کز بوو، پێویستی بە مانەوەی سیاسی هەبوو، شۆڕشی کوردی بەمەترسی گـەورە دادەنـا، لەبەرامبـەردا پێویسـتی بـە پشـودان و خۆڕێکخستنەوە هەبوو، بۆ ئەو مەبەستە حکومەتی بەعسی عێراق لەهەوڵی ئاگربەست دابوو لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول، ئاگربەستێکی نیوەچڵ بەردەوام بوو تا ئەوەی لە 11ی ئازاری 1970 حکومەتی عێراقی یەکلایەنە پێشنیاری ڕێکەوتنی ئاشتی کرد، کەزۆربەی داواکاریەکانی کوردی لەخۆدەگرت.

له 11ی ئازاداری 1970 بەغدا و ڕێبەری شۆڕشی کوردستان مستەفا بارزانی ڕێکەوتن جیاوازییەکانیان نەهێڵن و عێراق بەوە ڕازی بوو دەوڵەتێکی فرە ڕەگەزی و ئۆتۆنۆمی لەناو دەوڵەتی عێراقدا بۆ کورد پێك بهێنێ، لەنێوان هەردوو لایەنی نەیاردا ئۆتۆنۆمی بۆ بارزانی هەنگاوێك بوو بەرەو سەربەخۆیی، لەولاشەوە بۆ سەدام حسین ڕێکەوتنەکە هەنگاوێکی تاکیکی بوو، تا بەبیروباوەڕێکی بەعسیانە دەوڵەتێکی تەواو ناوەندی سازبکا.

هەرچەندە کورد بەم ڕێکەوتنە ڕازی بوون، بەڵام تەنیا هەندێ لە شەرت و مەرجە کەلتوریەکانی بەڕاستی جێبەجێ کرا، لە ئەیلولی 1971 پیاوەکانی سەدام حسین ئەلتکریتی هەوڵیاندا لە ڕێگای تەقاندنەوەی ئۆتۆمبیلێك مەلا مستەفا بکوژن و پێش ئەوەش تەقەیان لە کوڕەکەی واتە ئیدریس بارزانی کرد، ئیدی پاش ئەو هەموو ڕێککەوتنە درێژخایەنە هیچ کات لە لایەنەکان متمانەی بە لایەنی بەرامبەر نەما.

وەك ئاماژەمان پێدا سۆڤیەت لە ئەنجامدانی ڕێککەوتنامەی ئازار لەنێوان عێراق و شۆڕشی کوردا ڕۆڵی باشی گێڕا، ئەم بەشداری کردنەی سۆڤیەت کاریگەریەکی گرنگی هەبوو، لەسەر ڕازی بوونی بارزانی بۆ چوونە ناو گفتوگۆ لەگەڵ حزبی بەعسی عەرەبی سۆشیالیستی دا، هەروەها بەشداری کردنی سۆڤیەت ڕۆڵێکی دیار و بەرچاوی هەبوو لەنزیك کردنەوەی باری سەرنجی هەردوولا لە دانوستانەکانیدا لەڕووی ڕەهەندی نێونەتەوەییەوە.

ڕێکەوتنامەی 11ی ئازار سەرکەوتنێکی گەورەبوو بۆ سیاسەتی دەرەوەی سۆڤیەت، لەئاستی ناوخۆش حزبی بەعس بەواژۆکردنی ئەو بەیاننامەیە ئومێدی وابوو کارتی کوردی لە قازانجی خۆی لەدەست شا دەربهێنابێت، ئێرانیش لەلای خۆیەوە بەڕێکەوتنامەی 11ی ئازار زۆر نیگەران بوو، چەندین نامە و وەفدی ناردۆتە لای سەرکردایەتی بارزانی هەتا پەشیمانی بکاتەوە، لەو بارەیەوە مەسعود بارزانی دەڵێ:" شا لەسەر ئەو داوایە بەردەوام نامەی دەنارد، هەتا دوا نامە جۆرێك لە هەڕەشەی تێدابوو" سەرکردایەتی شۆڕش تا ساڵێکیش دوای بەیاننامەی 11ی ئازار پەیوەندی لەگەڵ ئێران پچڕاند.

دوای هەوڵەکانی سۆڤیەت لە ڕێکەوتنی ئازاردا، بۆ خۆڕێکخستنەوە و بەهێزکردنی حکومەتی عێراق ویستی زیاتر پەیوەیندی لەگەڵ سۆڤیەت بەهێزبکات، لەڕاپۆرتێکی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا هاتووە: بەهۆی زیاتر نزیك بوونەوەی عێراق، دەستڕۆیشتوویی سۆڤیەت زۆرتر بووە، سۆڤیەت سەرمایەگوزاری لەعێراق کرد بوو بە بنەمایەك بۆ ئەوەی

پێگەی خۆی لە ڕۆژهەڵات بەهێزتر بکات، ئەمە بووبە مەترسیەکی زیاتر بۆ ئەمریکا، کاتێ سەدام حسین بەسەرۆکایەتی لیژنەیەك پێکهاتوو لە کاربەدەستانی بەعس لە شوباتی 1972 سەردانی مۆسکۆی کرد و لە ئەنجامدا ڕاگەیاندننامەیەکی هاوبەشیان واژۆکرد، بۆ ئەوەی پاشان پەیماننامەیەك مۆر بکەن، پێشمەرجی ئەو پەیماننامەیە ئەوە بوو، دەوڵەتی بەرەی نیشتمانی عێراق پێك بێت، کە شیوعی و کوردەکانی تێدا بەشداربن، هاوکات سۆڤیەت بارزانی هان بدات تا پەیوەست بێت بەم بەرە نیشتمانیە، بەڵام مەلامستەفا بارزانی چوونەناوی ئەو بەرەی بە زیان بۆ کورد دەزانی، بۆیە کورد جارێکی دیکە لە ڕێگای (CIA) وە لە حکومەتی ئەمریکا نزیك بوونەوە و پێیان لەسەر ئەوە داگرت ئەگەر لەلایەن ئەمریکاوە یارمەتی نەدرێن ناچاردەبن لەگەڵ حکومەتی عێراق ڕێك بکەون، “شا”ش پشتیوانی لەم داوایەی بارزانی کرد و هۆشداری دا،عێراق کەوتوەتە ژێر دەسەڵاتی سۆڤیەت. بەڵام جارێکی تر کاربەدەستانی ئەمریکا یارمەتیدانی کوردیان ڕەت کردەوە، بەڵکو ڕایان وابوو ئێران و ئیسرائیل دەتوانن یارمەتی کوردەکان بدەن.

وڵاتە یەکگرتوەکان لەگەڵ ئەوەی لەپشتیوانی ڕاستەوخۆ لە کوردەکان خۆی دەبوارد، بەڵام بەڵێنی دا لەگەڵ لایەنە ناوچەییەکانی دیکە هاوکاری بکات کە یارمەتیان دەدا بە کوردەکان. شا وەبیر ئەمریکای هێنابووەوە کوردەکان لەژێر گوشاری سۆڤیەتدان بۆ ئەوەی لەگەڵ بەعسی عێراق ئاشت ببنەوە، کەوابوو دەبێ کوردەکان لەبەرامبەری کاریگەری کۆمۆنیزم بپارێزرێن.

لەو کاتەدا ئەمریکا شەڕی ڤێتنامی بەدەستەوە بوو، ئەمریکا خۆی لەهەر تێوەگلانی شەڕێکی دیکە دەپاراست، لیژنەکانی کۆنگرێس ڕازی نەبوون کارگێڕێتی نیکسۆن لەگەڵ شۆڕشی کوردا بۆ هێنانەدی ئۆتۆنۆمی هاوکاریان بکات، هەروەها هێرشیان کردەسەر کارگێڕێتی فۆرد بەوەی وای نەکرد شا دەست لە یارمەتیدانی کوردەکان هەڵگرێ، ئەو کەین و بەینەی کۆنگرێس یەکێك لەو ڕێگایانە بوو گەورە کاربەدەستانی ئەمریکایی خۆیان پێ دەپەڕاندەوە لە دەستهەڵگرتنیان لە هیندی چینی، چونکە تاوانەکەیان دەخستەپاڵ کۆنگرێس نەك خۆیان.

ئەگەرچی کورد بۆ ئەمریکا گرنگە، وزە و توانستی کورد بۆ وەدیهێنانی ئاواتەکانی گرنگی پێنەدان و دەستبەردابوونیان بدۆزێتەوە، لەلایەکی تر گرنگی کوردستان لەکاتێکدا ناوچەکە وەك کانگای نەوتە و سەرەڕای ئەوەش کوردستان وەك خانوویەکی دووپەنجەرەیی وایە، پەنجەرەیەك بەسەر ڕۆژهەڵات و پەنجەرەیەکیش

بەسەر ڕۆژئاوادا دەڵوانی، بەڵام یەکێك لە هۆکارە ئاڵۆزەکانی هاوکاری ئەمریکا بۆ کورد دەبوایە لەڕێگای یەکێك لە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان و هاوپەیمانی ئەمریکا ئەنجام بدرێ، ئێران و تورکیا هاوبەشی ئامانجی ئەمریکا بوون، تا نەهێڵن کۆمۆنیست یا دەوڵەتێکی خراپ دەست بەسەر ناوچە کوردیەکاندا بگرێت، ئەگەرچی ئەم دوو دەوڵەتە ناوەندی ستراتیژی ئەمریکا بوون، بەڵام کەمترین بەرژەوەندیان لەوەدابوو بڕۆسەی ڕاپەڕینی کوردە نەتەوەییەکان لەژێر ئاڵایەکدا بەرەو ئامانجێکی یەکگرتوو هەنگاو بنێن، یا دەوڵەتێکی کوردی دابمەزرێنن.

تێکەڵاوی و تەقەلای ئەمریکیەکان لەناوچە کوردیەکانی عێراق دیاری دەکرد، وڵاتە دراوسێکانی وەك تورکیا و ئێران یارمەتی کوردیان دەدا تا خۆیان لە گێچەڵی عێراق بپارێزن، ئەگینا بەهیچ شێوەیەك ئامادە نەبوون لەدایك بوونی دەوڵەتێکی کوردی قبوڵ بکەن. ئەمریکاش هەرگیز پشتیوانی لە دەوڵەتی سەربەخۆیی کورد نەکردووە، ئەوەی داوادەکرا تائێستاش ئۆتۆنۆمیەك بێت یەکپارچەیی خاکی عێراق بپارێزێت، لەترسی ئەوەی نەوەك پارچە بوونی عێراق ببێتە مایەی سەریەشەی داهاتوویان.

بەڵام دوای بێنیاز بوونی بەعس لەمافی کورد و دوای بەستنی پەیمانی (هاریکاری و دۆستایەتی عێراقی – سۆڤیەتی) لە 9- 4- 1972 کە حزبی بەعس لەبواری سەربازی و ئابووری خۆی بەهێزکردەوە و نەیارەکانی لە سوپا لەناوبردن و لەگەڵ دابین کردنی دۆست بۆ حکومەت و پێشێلکاریەکانی بەعس بەرامبەر بە کورد، کاردانەوەی لەسەر سەرکردایەتی کورد دروست کرد، ئەمەش وای کرد پەیوەندی کورد و ئێران لە مایسی ساڵی 1972 لە دوای سەردانی ریچارد نیکسۆن و هێنری کیسنجەر بۆ تاران دەست پێ بکاتەوە.

هاوپەیمانیەتی عێراق و سۆڤیەت و هەڵویستی کورد

هەوڵە بەردەوامەکانی سۆڤیەت بۆ ناوبژیوانی کورد و حکومەتی عێراقی بووە هۆی زیادبوونی پێگەی سۆڤیەت لە عێراق، ئەوەش مەترسی لەلای ئەمریکا دروست کرد، ڕۆڵی یەکیەتی سۆڤیەت لەسەقامگیری ئاشتی و ڕاگرتنی هاوسەنگی لە عێراق بەدیار کەوت، لە دوای ڕێکەوتنی 11ی ئازار پەیوەندیەکانی عێراق و سۆڤیەت گەشەی سەند، لە نیسانی 1972 سەرۆك وەزیرانی سۆڤیەت ئەلیکسن کۆسجین سەردانی بەغدای کرد و لە 9ی نیسانی 1972 پەیمانی (هاریکاری و دۆستایەتی) لەنێوان هەردوو وڵات واژۆکرا، لە پەیمانەکەدا هاتبوو عیراق چەك و جبەخانەیەکی زۆری لە سۆڤیەتەوە پێدەگات، بەم شێوەیە عێراق خۆی خستە بازنەی

جیۆسیاسیەوە، بەرەو ئەوە دەچوو ببێتە هاوپەیمانێکی بنەڕەتی سۆڤیەت لەناوچەکە، بەمەش دەروازەیەك بۆ عێراق کرایەوە، چەك و تەقەمەنی لە سۆڤیەت بکڕێت، و پەیوەندی بازرگانی و ئابووری لەگەڵ پەرەپێبدات، ئەمە بۆ عێراق دەروازەیەکی گرنگ بوو، بۆ خۆبەهێزکردن بەتایبەت دوای خۆماڵی کردنی نەوتی عێراق لە یەکی حوزەیرانی 1972، ئەمەش وایکرد ئەمریکا بەسیاسەتی خۆیدا بچێتەوە لەناوچەکە.

بەعس بەهۆی هاوپەیمانیەتی سۆڤیەت و بەهێزکردنی پێگەی خۆی، لە 15ی ئایاری 1972 دوو وەزیری دایە (حزبی شیوعی عێراق = حشع)، بەمەش هەڵوێستی ئەو حزبە گۆڕا، دوایی شیوعی ڕاکێشایە ناو بەرەیەکی ناهاوسەنگ، یەکیەتی سۆڤیەتیش هانی (حشع) داوە بەرە لەگەڵ بەعس دروست بکەن، بەناوی (بەرەی نیشتمانی و نەتەوەیی پێشکەوتنخواز) لە 17- 7- 1973 ڕاگەیەنرا، داوا لە پارتی کرا بێتە ناو ئەو بەرەیەوە، بەڵام بەهۆی کەمتەرخەمی حزبی بەعس لە جێبەجێ کردنی ڕێکەوتنامەی 11ی ئازار قبوڵی نەکرد بچێتە ناو ئەو بەرەیەوە، بەعس لەمەدا مەبەستی بوو خۆی وەکو حزبێکی پێشکەوتوخواز و گونجاو لەگەڵ ڕووداوەکان بخاتەڕوو، لەلایەکی دیکەوە بەعس هەموو قورسایی خۆی لەناو بەرە بەرجەستە کردبوو، بەڵام (حشع) ئەمەی قبوڵ بوو. (پ. د. ك) ترسی ئەوەی هەبوو هێرشی ڕاگەیاندنی (حشع) کەسایەتی شۆڕش لە وڵاتانی بەرەی سۆشیالیزم بشێوێنێ، ئەگینا لە دوای چوونە بەرەی بەعس (حشع) سەنگی جارانی لەناو جەماوەری کوردستان لەدەستدا.

سەرەتا بارزانی وا خۆی پیشاندا بە بەیاننامەکە ڕازیە و بروسکەی پیرۆزبایی بۆ ئەحمەد حەسەن بەکر نارد، بەڵام بڕیاری کورد زیاتر بەدەست هێزە ناوچەییەکان بوو، بەتایبەتی ئێران، ئەگینا لەبنەڕەتدا بارزانی بەم ڕێکەوتنە ڕازی نەبوو، چونکە بارزانی هەوڵی جیاکردنەوەی ناوچە کوردییەکانی دەدا لەبەغدا، لەبەرئەوە ئەم ڕێکەوتنە هەر زوو کاری پێنەکرا، لەگەڵ ئەوەش حزبی بەعس هەوڵی دا پارتی ڕابکێشێتە ناو بەرەی ناسیونالیزمی پێشکەوتوو (جبهە قومیە التقدمیە) بەڵام بارزانی ڕازی نەبوو، چونکە وا دەبینرا کورد زەرەر دەکات لەو ڕێککەوتنە، هەر زوو پەلاماری شیوعیەکانی دا لە کوردستان، زۆر دژی ئەو ڕێککەوتنە وەستا کە لە نێوان عێراق و یەکیەتی سۆڤیەت بەسترا.

ململانێکانی سۆڤیەت و ئەمریکا و چارەنووسی شۆڕشی کورد

مانگێك بەسەر هاوپەیمانیەتی (عێراق و سۆڤیەت) تێنەپەڕی، (نیکسۆن) سەرۆکی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا و (کیسنجەر)ی ڕاوێژکار بۆ ئاسایشی نەتەوەیی سەردانی ئێرانیان کرد و لەگەڵ شا کەوتنە وتوێژ

بۆ دانانی ڕێگاچارەیەك بۆ دوورخستنەوەی یەکیەتی سۆڤیەت لە عێراق، لە مانگی ئایاری 1972 وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا بڕیاریدا لەبەرامبەر پێگەی سۆڤیەت لەناوچەکە دا پشتگیری ئێران بکات، بەتایبەت کە نیکسۆن و کیسنجەر تازە لە سەردانی سۆڤیەت گەڕابوونەوە، سیاسەتی کیسنجەریش لەو بارەیەوە ڕوون بوو، بەوەی هەر وڵاتێك پەیوەندی لەگەڵ سۆڤیەتدا هەبێت دەبێ هەوڵی لاوازکردنی بدرێت.
پشتیوانی و یارمەتیدانی شۆڕشی کورد کاریگەری زۆری هەبوو، کارگێڕێتی نیکسۆن و فۆرد پشتیوانی دەرەوەیان دروست نەکردووە بۆئەوەی ئاواتی ئۆتۆنۆمی کوردەکان بێتەدی، بەڵام هەردووکیان ڕاستەوخۆ بەماڵ و دارایی لە خزمەتیان دابوون، لەبەرئەوەی ئێران و ئیسرائیل دەستیان خستبووە کاروباری ئەوانەوە دەبوایە مەسەلەکە لەنیوان ئاشکرایی و دیبلۆماسی پەردەی بەسەردا بدرێ.

کاربەدەستانی ئەمریکا ڕایان وابوو یارمەتی ماددی یا سەربازی ئەمریکا بۆ بارزانی دەبێت بەوپەڕی ئاسایش و نهێنیپارێزی ئیداری و فیزیکییەوە ئەنجام بدرێت، یارمەتی بەکوردەکان نابێ ئەوەندە زیادبێت، نەتوانن ڕۆژێ لە ڕۆژان حاشای لێ بکەن، لەبەرئەوەی ئەگەر ئەم یارمەتیە لەهەندێ چوارچێوەی تایبەت بچێتە دەرەوە حاشا کردن لێی مومکین نیە.

دەست تێوەردانی ئەمریکا لەکاروباری کوردەکان دەگەڕێتەوە بۆ سەردانی نیکسۆن بۆ تاران لە ساڵی 1972 و کۆبوونەوەی نیکسۆن و بریجنێف، لە مۆسکۆ بۆ وەدەستهێنانی زۆرترین جێگای موناوەرات لەجیهانی مونافەسەی سیاسیدا لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت کە ئەمریکا هەرگیز دەستی لێ هەڵنەگرتووە.
جەنگی سارد لە نێوان هەردوو بلۆکی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دۆخێکی مەترسیداری هێنایە ئاراوە بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، یەکێك لەو ناوچانەی کێ بەر کێی لەسەردەکرا عێراق بوو، لەبەردەمی لوتی شادابوو، کە لە دوای سعودیە دەوڵەمەندترین کانی نەوت بوو، لێرەوە هاوکێشەی تایبەت بەڕۆژهەڵات ئەمریکا پێوەی پەیوەست بوو، حزبی بەعس لەعێراق لەسەر بەرنامەیەکی سوشیالیستی دژ بەڕۆژئاوا خۆی دەرخست، ئەمەش مەترسیەکی گەورەبوو عێراق لەژێرڕکێفی سەدام حسین ببێتە دەستوپێوەندێکی نزیکی یەکێتی سۆڤیەت، ئەمریکا ئامانجی ستراتیژی کەم کردنەوەی دەسەڵاتی سۆڤیەت بوو لەناوچەکە، هەرچەندە سۆڤیەت ڕۆڵێکی گرنگی هەبوو لەو ڕێککەوتنەی پێکهات لەنێوان حکومەتی عێراق و بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، بەڵام بەپەلە پەیوەندی هەریەك لە حزبی شیوعی عێراقی و سۆڤیەت لەگەڵ بزوتنەوی

کورد گۆڕا، بزوتنەوەی کورد کەوتە پەیوەندی کردنێکی توندوتۆڵ لەگەڵ ڕۆژئاوا، بەتایبەتی ئێران و وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا، بەپێچەوانەوە حزبی بەعس کەوتە بەهێزکردنی پەیوەندیەکانی لەگەڵ کوتلەی ڕۆژهەڵات و حزبی شیوعی عێراقی و بزوتنەوەی چەپخوازی بەگشتی.

سەرکێشی عێراق بۆ دەوڵەتانی دۆستی ئەمریکا لەناوچەکە (ئێران و ئوردن و ئیسرائیل) نیگەران بوون لەو دەوڵەتە عەرەبیانەی لەلایەن سۆڤیەتەوە هاوکاری سەربازی دەکران، هەرسێ دەوڵەتیش هاوکاری کوردیان دەکرد، بەمەبەستی ئەوەی ئۆتۆنۆمی کوردستان وەك کۆردیك تەماشا بکەن، تاگێچەڵی وزەی بەعس لە سنووری وڵاتی خۆیان بەدووربگرن، ئەم وڵاتانەش دۆستی ئەمریکا بوون و هاوکاریان لەلایەن ئەمریکاوە پێدەگەیشت، بۆیە کوردی بەستەزمان ئاساییە کەوا بزانێت دۆستی ئەمریکایە.

شۆڕشی کورد و نزیك بوونەوەی زیاتر لە ئێران و ڕۆژئاوا

لە پێش هاوپەیمانیەتی نێوان عێراق و سۆڤیەت ئێران تەنیا لەبیری کارتی ناکۆکی نێوان شۆڕشی کورد و بەعس دابوو، تا بەقازانجی خۆی سوودی لێوەربگرێت، بەڵام ڕیکەوتنی 11ی ئازاری 1970 شای نیگەران کرد، چونکە دەبووە دەرفەت بۆ بەهێزبوونەوەی عێراق، هەتا دەگاتە باڵا دەستی کەنداو، هەروەها لەوانە بوو شۆڕش لە کوردستانی ئێران سەرهەڵبدا و مستەفابارزانیش ناچار نەدەبوو لەبەرامبەر دۆستایەتی ئێران بەرهەڵستی بکات، هاوپەیمانیەتی عێراق و سۆڤیەتیش مەترسی لەسەر ئێران گەورەتر کرد، بۆ ئاستی نیگەرانی ئەمریکا، ئەمەش دەرفەتێك بوو ئێران سوود لە نیگەرانی ئەمریکا وەربگرێت، بۆیە ڕێککەوتنی عێراق و سۆڤیەت ناکۆکیەکانی عێراق و ئێرانی قوڵتر کردەوە.

لە ئاکامی شۆڕشی 14ی تەموزی 1958 و کشانەوەی عێراق لە حلفی بەغداد و زیادبوونی هێزی چەپ لەسەردەمی عەبدولکەریم قاسم پەیوەندیەکانی عێراق و ئێران زۆر باش تێکچووبوو، کە حزبی بەعس هاتە سەرحوکم پەیوەندیەکان بەرەو خراپتر چوون، شای ئێران دەترسا لە گرتنەدەستی دەسەڵاتێکی سیاسی عەرەبی لە عێراق، وەك دەسەڵاتی جەمال عەبدولناسر و هێز و دەسەڵاتی لەناو وڵاتە عەرەبیەکاندا لەلایەکی تر بەهۆی پشتگوێ خستنی ئۆتۆنۆمی و چەندین تەقینەوە و کاری تێکدەرانە کورد نائومێد بوو، ئێ باڵەکەیان خستەسەرعێراق و دواتریش کە عێراق ویستی حکومەتێکی نیشتمانی لەگەڵ کۆمۆنیستەکان پێکبێنێ کوردی گۆشەگیرکرد، ئەمە ئێران و ئیسرائیلی دەست

کراوەترکرد لە نزیك بوونەوە لە شۆڕشی کورد، لەبەرئەوە زۆر گەرموگوڕ کەوتە یارمەتیدانی شۆڕشی کورد، وەك هەوڵێك بۆ گورز وەشاندن لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی عێراقی، بەڵام لەناو لیژنەی مەرکەزی پارتی دیموکراتی کوردستان، دەنگی چەپەکانی حزب لەسەرکردایەتی (پ. د. ك) بەرزبووەوە، لەبەرامبەر ڕژێمی ئێرانی و ڕەت کردنەوەی هاوکارییەکانی، بۆ پەنجە ڕاکێشان بۆ ئەو مەترسیانەی کە زیان دەکەن بەهۆی ئەو یارمەتیانەی ئێرانەوە، بەڵام تای تەرازووی ئەوانەی ڕەزامەندیان بۆ قبوڵ کردنی ئەو یارمەتیانەی ئێران هەبوو زیاتربوون بەشێوەیەکی ئاشکرا، بەهۆی ئەو نەهامەتیانەی بەرەو ڕووی کورد بۆتەوە، لەگەڵ تین و تاوی شەڕەکاندا لەنێوان شۆڕش و حکومەتی عێراقیدا، یارمەتیەکانی ئێران بۆ شۆڕش زیادی کرد، لەتشرینی دووەمی 1971 و مارتی 1972 شای ئێران هاواری بۆ نیکسۆن برد، لە یارمەتیدانی بارزانیدا هاوکاری بکات، لە 28ی مارسدا بەهۆی پاشای ئوردنەوە بارزانی هاواری خۆی گەیاندە نیکسۆن، لەولاشەوە ئیسرائیل نیگەرانی ئەوەبوو بەرژەوەندی عێراق بە هۆی ئۆتۆنۆمی ناوچەی کوردستان پەرەبستێنێ.
بەڵام ئەمریکا یارمەتیدانی کوردی ڕەتکردەوە، چونکە نەیاندەویست بەو هۆیەوە سۆڤیەتیەکان چەك و سیاسەتیان لەناوچەکە زیاتر بڵاو بۆتەوە و پەرەبستێنێ، جۆزێف فارلەند باڵوێزی ئەمریکا لە تاران ئەمەی یەکلاکردەوە کە یارمەتیدانی نهێنی بۆ کوردەکان دەبێتە سەرچڵیەکی بۆ کۆتایی، وەستانیشی دەبێتە هۆی نائومێدی و تێگەیشتن لە بیروباوەڕی هەڵە لەلایەن کوردەکان بەرامبەر ئەمریکا.

شا وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکای هێنایە ناو تابلۆکەوە، لە ساڵی 1971 دا پەیوەندی نێوان وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد بەسەرکردایەتی مەلا مستەفای بارزانی لەڕێگای شای ئێرانەوە دەستی پێکرد، لەلایەکی دیکە وەرگرتنی چەکێکی زۆر لەسۆڤیەت عێراقی هاندا هێرش بکاتە سەر کوردستان ئەمەش لەوە زیاتر بوو، ئێران و ئیسرائیل هاوکێشەکەیان ڕاگرتبوو، لەئەنجامدا پێکهێژانی عێراق و ئێرانیەکان بەدرێژایی سنوور سەریهەڵدا.

ڕووداوەکانی ناو ئەو ململانێیە ئەوە دەسەلمێنن، هەریەك لە عێراق، ئێران، سۆڤیەت، ئەمریکا و ئیسرائیل حیسابیان بۆ ئەگەرەکان کردووە، ڕای وا هەیە لە هاوپەیمانیەتی و پشتیوانی شۆڕشی کورد باوەڕ بەئێران نەکراوە، ئەمریکا ترسی ئەو بۆ متمانەیەی ڕەواندێتەوە، بەڵام باری قورسی شۆڕشی کورد لەسەر شانی ئێران بووە، سەرکردایەتی کورد ئاگاداربووە، ئەو بایەخەی ئەمریکا لەسەر

داوای شابووە، جۆناتان دەنووسێت: " شای ئێران سەبارەت بە یارمەتیدانی شۆڕشگێڕەکوردە بارزانیەکان بۆ دژایەتی حکومەتی عێراقی ڕای واشنتۆنی گۆڕی"

ئەمە وای کرد لە 20-21ی ئایاری 1972 دا نیکسۆن سەردانی شای کرد لەتاران، پێشوازی ئێرانیەکان تاوی باشی هەبوو لە گەشتەکە، لەلایەن ئیرانیەکان بە گەرمترین چەپڵەڕێزان پێشوازی لێکرا. نیکسۆنیش ویست و پشتگیری خۆی لە دەستەکانی ئەمریکا دووپات کردەوە. هەروەها ڕایگەیاند ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەسەرچڵیەکانی سۆڤیەت بەدووربگیرێ، لەبەرئەوە هەوڵ دەدەین زۆرانبازیە ناوچەییەکان پەرەنەستێنن و نەبنە زۆرانبازی کەڵەگایەتی نێودەوڵەتی.دیسان ئێمە ڕێگا نادەین هاوکێشەی هێز لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەقازانجی دوژمن تەواو بێ، بەڕاستی تێدەکۆشین هاوکێشەی دەسەڵات لەبەرژەوەندی خۆمان تەواو بێت، ئەمریکا دەیویست ڕێگانەدا سۆڤیەت هیچ سەرچڵیەك بکات و لەهەرکوێیەك بیانەوی کێشەی بۆ دروست بکەن.

لەناوەڕاستی ساڵی 1972 سەرکردایەتی شۆڕش کەوتە نێوان بەرداشی دوو جەمسەری ناکۆك، لەوێوە شۆڕش چووە سەر ڕێگایەك کۆتایی داخرابوو، بۆ ئەم هەنگاوە ئاماژە هەیە (م.س) و ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی (پ. د. ك) لێی بێئاگابوون، لەو بارەیەوە (جۆناتان) دەنووسێ:"بارزانی نەلەپێش و نەیەکسەر لەکاتی هەرەسی ڕاپەڕینەکەی ساڵی 1975 دا و نەدوای ئەویش نەیدەویست هیچ کام لە یاریدەدەرەکانی خۆی لەبڕیاردان بەشداری بکەن" ئەمەش لەپشت نهێنی کەوتنی شۆڕشی ئەیلولەوە بوو.
لەسەردانێکدا بۆ ئەمریکا لە تەموزی 1973 شا سەرنجی نیکسۆنی بۆ نیگەرانیەك ڕاکێشا، کە پێی وابوو سۆڤێتیەکان ئیئتیلافێك لەنێوان کوردەکان و بەعسیەکان و کۆمۆنیستەکان پێکدێنن، کێشەی کورد لەجیاتی ئەوەی خەنجەرێکی دژایەتیان بێت، دەبێتە هێزێکی پاڵپشتی کۆمۆنیستەکان.

نیکسۆن گەیشتە ئەو ئەنجامەی شۆڕشی کورد لە دژی بەعس بۆ هاوکاری ئەمریکا تێکدەشکێ، بۆ پاراستنی ورەی مەعنەوی وڵاتە هاوپەیمانەکانیان وەك ئێران و ئوردن، پێویستە بۆ لابردنی بێ هیوایی وەك بیانوویەکی ئەوان، هاوکاری ماڵی لەلایەن ئەمریکاوە. بۆیە پێویست بوو ماندووکردنی گەنجینەی عێراق بەسەردەوڵەتەوە ببێتەبار و بەرزکردنەوەی هێزی سەودای کوردەکان مەبەستی ئەمریکا بوو، عێرق ڕازی بکرێ دۆخەکە هێوربکرێتەوە و ناوچەکە سەقامگیربێ و کورد ئۆتۆنۆمی هەبێ، بۆ ئەمەش ئەمریکا بە کلیل دەزانرا. بۆیە هەر

یەك لە وڵاتەکان دەیانویست پەیوەندی بایەخداری لەگەڵ وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا هەبێ.

هەموو پڕۆژە نهێنیەکانی ئەو قۆناغە بەتایبەت کوردەکان لەلایەن کۆشکی سپیەوە بەڕێوە دەچوون و بەنهێنی کارەکان ئەنجام دەران. لەبەرئەوەی لەو جۆرە نەبوون دیبلۆماسی گونجاو بیانگرێتەوە، شۆڕشی کورد لە دژی وڵاتێکی سەربەخۆی هاوپەیمانی سۆڤیەت بەرپا ببوو، لەلایەن چەند دەوڵەتێکی هاوپەیمانی ئەمریکاوە، پشتگیری دەکرا، مەترسیەکە ئەوە بوو ڕژێمی سەدام حسین بەهێز بکا وناوچەکانی کوردستانی عێراق ببێتە بنکەیەك بۆ ئاڵۆزی وڵاتە دراوسێکان. کوردەکان بەکاربێنێ لە دژی وڵاتانی هاوپەیمانی ئەمریکا. بەتایبەت ئێران و تورکیا.

دۆخی ناوچەکە و هاوکێشەی هێز لەناوچەکە بزوتنەوەیەکی هەمەڕەنگ بوو، بیر لەوە نەدەکرایەوە بەهاتنە دەرەوەی یەك لایەن گۆڕانکاری سەیر و بنەڕەتی چی ڕوودەدات، بەتایبەت کە کوردەکان بەڕاڵا و ناجێگیر سەیردەکران، ئامانجیان سەربەخۆیی یا ئۆتۆنۆمیە و کامیان بۆ گونجاو بێت لەگەڵ ئەودا ڕێك دەکەون، ئازایەتیان وای لێکردوون وادەزانن هەرچیەکیان بوێت دەتوانن بەدەستی بێنن، بۆیە ئەم بەهرەیان هانیان دەدات نەرمیان کەم تێدابێت. لەهەر گۆڕانکاریەکیشدا کوردەکان بێ بەزەیی سەدام حسین جێدەهێڵران.

سۆڤیەت چەکی زیاتری لەناوچەکە بڵاوەکردەوە، لەنێوان هەڵبژاردنی ئێستا و ئایندە، هی ئایندە سەرنجڕاکێشتر و مەترسیدارتربوو، لە 1ی ئابی 1972 نیکسۆن فەرمانی ڕاستەوخۆی پرۆگرامە نهێنیەکەی ئیمزاکرد، وڵاتە یەکگرتووەکان 250 هەزار دۆلاری مانگانە بۆ ساڵی مالی 1973 بۆ کورد دیاری کرد، لەگەڵ دوو ملیۆن بۆ چەك و جبەخانە، هەمووی بەسەریەکەوە ساڵانە نزیکەی 5 ملیۆن دۆلار تەرخان کرا، شا بە مەبلەغێکی زۆرتر هاوبەشی کرد، بەگشتی بەسەریەکەوە لەگەڵ هی ئیسرائیل و بەریتانیا و کۆمەکی ئێرانیەکان مانگانە دەگەیشتە یەك ملیۆن دۆلار بەگوێرەی جەنگی سارد ئەوە کێشێکی سەرەکی بوو.

هەڵوێستی سادات و ڕەنگداوەی لەسەر شۆڕشی کورد

کاتێك ئەنوەرسادات لەئەنجامی جەنگی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەهێمنی بەرەو وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا هەنگاوی نا، لەکاتێکدا بیر لەهاوبەشی ئەمریکا دەکرایەوە بۆ یارمەتی کوردەکان لەتەموزی 1972 دا سەرباز و ڕاوێژکارەکانی سۆڤیەت لە میسر وەدەرنران، ئەمە گرنگیەکی زیاتری دا بەعێراق لە سیاسەتی ستراتیژی یەکێتی سۆڤیەت،

لەڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، ئەمە وای کرد پەیوەندی سۆڤیەت بەڕژێمی بەغداوە بەهێزتربێ، لە کۆتایی ئابدا مایکل سۆسلۆق ئەندامی مەکتەبی سیاسی وای لەبارزانی کرد هاوبەشی حکومەتی یەکێتی نیشتمانی عێراق بکا کە سەدام حسین لەهەوڵی دامەزراندنی دایە.

بەلای بارزانیەوە ئەو داواکاریەی سۆسلۆق ئاگادارکردەوە (انذار) بوو، دوای ئەوەی یەکێتی سۆڤیەت لە میسر وەدەرنرا، سۆڤیەت پەیوەندی خۆی لەگەڵ عێراق پتەوتر کرد، پشتیوانی خۆی بۆ حکومەتی بەغدا بەهێزتر و پێوەندی بازرگانیشی پتەوترکرد، زیاتر پێداگری لەسەر بایەخی عێراق کرد، بۆ یەکەمجار سۆڤیەت دەستی کرد بەناردنی تۆپخانەی قورس بۆ سەدام حسین، ستراتیژی عێراقی دژ بەکورد بەهێزکرد، لە زستانی 1973- 1974 سوپای عێراق لەو شوێنانە خۆی جێگیرکرد کە پێشتر لێی نەدەمایەوە، ئەوە مانای وابوو لە ئایندە شاڵاوی قولی سەربازی بەرامبەر بەکورد دەست پێدەکات، عێراقیەکان بەئاشکرا دەیانویست شۆڕشی کورد بەرەبەرە لاواز بکەن، چونکە تۆپە قورسەکانی سوڤیەت سوپای واڵێ کردبوو دەتوانن شوێنە سەخت و دوورە کان ئابڵوقەبدەن.

لە ئەنجامی ئەم بارودۆخەوە شا و مەلیك حسین لە کۆشکێك لەسەر دەریای قەزوێن لە 31ی تەموزی 1972 کۆبونەوە و خۆشحاڵی خۆیان بۆ هاوکاری ئەمریکا دەربڕی و گەیشتنە ئەوەی دووبەدوو بارزانیان ئاگادارکردەوە کارێکی دراماتیکی ئەوتۆی وەك ڕاگەیاندنی دەوڵەتی کوردی نەکا، عێراق وای لێ بێ هێرشی فراوان دەست پێ بکا، هەردووکیان پێیان لەسەر ئەوە داگرتبوو پشتیوانی بەهێزی کورد بکەن، بۆئەوەی بتوانن بەباشترین شێوە ئۆتۆنۆمی خۆیان بپارێزن، بەدرێژایی ساڵی 1973 شەڕ لەپەرەسەندن دابوو، لەبەرئەوە داخوازی مالی کورد گەورەتربوو، ئەمریکا ڕازی بوو لەبەرئەوەی عێراق بووە هاوکارێکی سەرەکی سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، حکومەتی بەعس بەسەرۆکایەتی سەدام حسین بەردەوامە لە پێشکەش کردنی یارمەتی بەڕێکخراوە ئیرهابیەکان لە شوێنە دوورەکان تادەگاتە پاکستان، عێراق ببووە هێزێکی پاڵپێوەنەر بۆ بەرەی ناڕازی، کە هەوڵیان دەدا هیچ جۆرە ئاشتیەك لەنێوان ئیسرائیل و عەرەب پێك نەیەت، لەبەر ئەوە بەپێویست زانرا کۆمەکی کورد لەپێنج میلیۆن دۆلار بەرەو ژوورتربێ، شاش بەڵێنی دا یارمەتیەکەی زیاتر بکات، تانزیکەی 30 ملیۆن دۆلار، ئەمە جگەلە یارمەتی سەربازی تۆپ و جبەخانە لەلایەن ئێرانیەکانەوە، لەگەڵ ئەوەشدا نابێ کوردەکان کارێك بکەن بزوتنەوەکەیان بگاتە سەروو بەرگریەوە، چونکە دەیانەویست بە

بارزانی بڵێن ئەم یارمەتیە بەم شێوەیە تاسەر بەردەوام نابێت و لەداهاتوودا دەبێتە شێوەیەکی مانگانە.

لە ناوەڕاستی ساڵی 1973 ئەفسەرەکانی پێوەندی ئیسرائیل ڕایان وابوو بە کورد بڵێن هێرش بکاتە سەر حکومەتی عێراق و دایتەپێنن، ئەمە لەلایەن ئەمریکا ڕەت کرایەوە، کەهێرش کرا سەر ئیسرائیل شۆڕشی کورد چەکی کەمیان هەبوو، کە ئێرانیەکان پێیان دابوون، لەدەشتەکان نەیاندەتوانی لەبەرامبەر سوپای عێراقی پێچەك کراوی بە چەکی پێشکەوتوی سۆڤیەت بووەستن، بەڵام لەشاخەکان دەیانتوانی لەهێرشی فڕۆکە و تانك خۆیان بپارێزن، هێرشی بەولاوەی هێڵی بەرگری دەبووە هۆی تێکشکانی هێزەکانی کورد.

ساڵ و نیوێك دوای ڕیکەوتنی ئازار ئەمریکا، ئێران و سەرکردایەتی کورد، دەچنە یەك بەرەو ئیسرائیلیش دەبێتە لایەنێکی دیکەی ئەو هاوپەیمانیەتیە، ئیسرائیل دەست پێشخەری هەبووە لەو پەیوەندیە لەگەڵ شۆڕشی کورد بەمەبەستی هاندانی کورد تا گوشار بێت لەسەر عێراق دروست بێت نەپەڕژێتە سەر بایەخدان بە هاوبەندی عەرەبی بۆ شەڕی ئیسرائیل، مەحمود عویسمان دەڵێت:” سێ گۆشەیەك هەبوو (ئێران، ئیسرائیل، ئەمریکا) شای ئێران کۆڵەکەی ناوچەکە بوو، هەر یەکێك ببوایە هاوپەیمان لەلایەك دەچووە ناو سێگۆشەکەوە، کورد لە ڕێگای ئێرانەوە چووە ناو سێگۆشەکەوە، دواتر پەیوەندی کرد لەگەڵ ئیسرائیل و دواتر ئەمریکا”. هەرچەندە ئەمە لای سەرکردایەتی کورد ناچاری نەبووە.

شۆڕشی کورد و شەڕی عەرەب – ئیسرائیل

لەشەڕی عەرەب – ئیسرائیل (ئۆکتۆبەری 1973) تیپێکی سوپای عێراقی نێردرا بۆ شەڕی ئیسرائیل ئەمە وەك شتێکی ڕەمزی بوو، لەکاتێکدا هێندە بەخێرایی بەڕێ نەکەوت تا بگاتە بەرەی شەڕ، دوایش بەخێرایی کشایەوە، ئیسرائیل لای خۆیەوە پێی وابووە، تازە کردنەوەی پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێران لە شەڕی (ئۆکتۆبەری 1973) کوردەکانیش کارێك دەکەن هیچ نەبێت هێزەکانی عێراقی دەوەستێنن، نەتوانێ بەشداری بەرەی شەڕ بکات، بەڵام ئەمە نەکرا و ئیسرائیل بێ ئومێد بوو.

لەڕاستیدا سەرکردایەتی کورد نەیدەویست بەهۆی شەڕ و ناکۆکی خۆی لەگەڵ عێراق پەیوەندییەکانی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی تێك بدات، ئەگەر لەشەڕی ئۆکتۆبەر هەنگاوێکی لەو جۆرەی بهاویشتایە بێگومان ناکۆکیەکانی لەگەڵ عێراق فراوان تر دەبوو بۆ ناکۆکی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی، ئیسرائیل چاوەڕوانی دەکرد کورد لەبەرژەوەندی

ئەوان بجوڵێت، پێش شەڕی ئۆکتۆبەری 1973 لە ڕێگای باڵوێزی میسر لەبەغدا ئەنوەر سادات، داوای لە بارزانی کردبوو لە حاڵەتی هەڵگیرسانی شەڕی ئیسرائیل عەرەب دان بەخۆدا بگرن لە شەڕ دژی سوپای عێراقی، هەتا عێراق بەناوی سەرقاڵی شەڕی کوردستانەوە بیانوو نەهێنێتەوە، بەڵام بەپێی گێڕانەوەی کۆچێرا ڕاپۆرتی (پایك) بارزانی بۆ ئەو مەبەستە پرسی بە کیسنجەر کردووە.

کیسنجەریش لەو بایەوە دەڵێت: لە نۆیەمین ڕۆژی شەڕی عەرەب – ئیسرائیل پەیامێکی بە پەلەمان لەبارزانیەوە پێگەیشت، باوەڕی ئەمریکای دەپرسی سەبارەت بە ئامۆژگاری ئەفسەرە پەیوەندیەکانی ئیسرائیل، کە داوایان کردبوو هێرش بکەنەسەر دەشتاییەکانی عێراق، ئەوە پێشنیازێك بوو ئەفسەرە ئیسرائیلیەکان چاوەنواڕی بوون، بەڵام (CIA) ئەمەی بە پەسند نەدەزانی، شاش ئەمەی پێ باش بوو، بەڵام ئەمە توڕەیی وڵاتانی عەرەبی بەرامبەر بەکورد ئابڵوقە دەدا، لە 16 تشرینی یەکەمی 1973 ئەمریکا بارزانی ئاگادارکردەوە هێرشی سوپایتان لەسەرداخوازی ئەفسەرە ئیسرائیلیەکان کارێك نیە بیری لێ بکرێتەوە.

کۆتایی ڕێکەوتننامەی ئازار و هەڵگیرسانەوەی شەڕ

سەرەتای سەرهەڵدانەوەی شەڕی یەك ساڵەی شۆڕشی کورد و بەعس، لە 12-2- 1974 عێراق یاداشتنامەیەکی لەسەر دەستدرێژیەکانی ئێران بۆ سەر سنوورەکانی عێراق بۆ نەتەوەیەکگرتوەکان نارد، لەسەر بڕیاری ئەنجومەنی ئاسایشی نەتەوەیەکگرتوەکان گفتوگۆی ڕاستەوخۆ بۆ ناوبژیوانی نێوان عێراق و ئێران لە مانگی ئابی 1974 ەوە دەستی پێکرد، نەتەوە یەکگرتوەکان و ئەمریکا و یەکیەتی سۆڤیەت دەست پێشخەری ناوبژیوانی بوون، وەفدی عێراق و ئێران، سەعدون حەمادی وەزیری دەرەوەی عێراق و عەلی خەلعەتبەری وەزیری دەرەوەی ئێران، لە ڕۆژانی 12-18ی ئابی 1974 لەئەستەمبوڵ کۆبوونەوە و لەوێدا بڕیاری درێژەدان بە کۆبوونەوەکانیان درا.

لە 11ی ئازای 1974 چوارساڵی ڕەبەق تێپەڕی بەسەر ڕێکەوتنی 11ی ئازار و بەڵێنی ئۆتۆنۆمیدا، عێراقییەکان پلانێکی تازەیان بۆ بەڕێوەبردنی ناوچەکانی کوردستان ڕاگەیاند، لەکاتێکدا بەسەرزارەکی بەردەوامی ئۆتۆنۆمیان دەسەلماند، بەڵام لەڕاستیدا کۆنترۆڵی سیاسی لەلایەن عێراقەوە توندترکرا، لەسەرەتای نیسانی ساڵی 1974 بەڕەسمی شەڕ لە کوردستان لە ئاکامی هێرشی سوپای بەعس دەستی پێکردەوە، بەعس شاڵاوی گەورەی سەربازی لەناوچەکانی بادینانەوە دژی هێزی پێشمەرگەی کوردستان دەست پێکرد، سەرەتا بەرگری کرا، بەڵام دوایی

هێزەکانی حکومەت توانیان دەست بەسەر زۆربەی ناوچەکان دابگرن، ناوچەکانی دهۆك و هەولێر و سلێمانی کەوتنە ژێر دەسەڵاتی سوپای بەعس، پێشمەرگە پاڵیان دایە ناوچە شاخاوییەکان، تا وای لێهات بە درێژایی سنووری ئێران و تورکیا لە ژێر دەستی پێشمەرگەدا مابۆوە. لەم شەڕانەدا عێراق پشتی بە فڕۆکەی سۆڤیەتی بەستبوو، لەبەرامبەردا ئێران پشتگیری شۆڕشی کوردستان بوو.

هەر کەشەڕ دەستی پێ کردەوە هەموو باس و خواسە سیاسیەکان بەرامبەر بەکورد لە واشنتۆن کەوتنە بەر لێکۆڵینەوە، شا هۆشداری دا تێکشکانی کوردەکان دەبێتە هۆی تێکچونی هاوسەنگی هێز لە عێراق و هێزە دەمارتوندەکان و سۆڤیەت هەڕەشە لە ئێران و کەنداو دەکەن، ئیسرائیل هاواری خۆی خستەسەر ئەوەی پشتیوانی زیاتر لە کوردەکان بکرێ، بارزانی ئامادەبوو بچێتە مەیدانی زۆرانبازییەکەوە وەستاندنی گفتوگۆی خۆی لەگەڵ بەغدا بەهەلێك دەزانی بۆ دەستکراوەیی خۆی لەلایەن هاوپەیمانەکانەوە، بۆئەوەی بەویستی خۆی جۆرە ئۆتۆنۆمیەك دامەزرێنێ زیاتر لە قەوارەیەکی سەربەخۆ بچێت، لە 16ی ماتی 1974 بۆ جێبەجێ کردنی ستراتیژی خۆی دووبژاردەی خستە بەردەمی ئەمریکیەکان 180 ملیۆن دۆلار بۆ ئۆتۆنۆمی ڕاستەقینە، 360 ملیۆن دۆلار بەحسێبی بۆ زەمینەی تەواوی سەربەخۆیی.

بارزانی لێکدانەوەیەکی یەکلایەنەی هەبوو، مەسەلەکان لەئەستۆی خۆی بوو، بۆ ئەوەی خەڵکی دیکە هاوبەشی لەگەڵدا بکا، هەمیشە باوەڕی بە خۆی هەبوو، لەبەرامبەر زلهێزەکاندا ڕادەوەستا، ئەو جۆرە خەباتە بەند بوو بەپشت بەخۆبەستن و قەدەرەوە، وەك لەوەی حیسێب بۆ هاوکێشەی هێزەکان بکرێ، تێگەیشتن و لێکدانەوەی بارزانی بۆ ئۆتۆنۆمی کوردستان هیچ کات لەلایەن شاوە پشتیوانی لێ نەکراوە، یا لەلایەن تورکیاوە، وڵاتە یەکگرتوەکانیش لەو ڕێگە و جێگایەدا نەبوو کۆمەك و پشتیوانی هەمیشەییان بۆ مسۆگەر بکات، ئەگەرچی ئەو داهاتەی بارزانی داوای لە ئەمریکا دەکرد لەسەرووی هەموو عەمەلیاتە نهێنیەکانەوە بوو، کە ئەمریکا لەئەستۆی بوون، بەڵام لەبەرئەوەی ئەمریکا لەوکاتەدا بە جەنگی ڤێتنام گرفتار بوو هەرداوایەکی کوردەکان دەدرایە دواوە، بارزانی داوای کەرەستەی زۆری پەیوەندی (اتصالات)ی کرد، بەڵام کۆڵبی ئامادەنەبوو کۆمەکی ئەمریکا بۆ کوردەکان زیاد بکرێ.

لەسەرەتای نیسانی 1974 هیلمز و سکۆکرۆفت دوا ئەنجامگیری خۆیان پێشکەش کرد، ئەو کۆمەکە مالیەی هەبوو بکرێ بەنزیکەی دوو ئەوەندە، کۆمەکی نهێنی ئەمریکا لە 5 ملیۆن دۆلارەوە بکرێ بە 8 ملیۆن دۆلار،

سەرچاوە ئاشکراکانی دیکەش 1 ملیۆن بدەن بۆ یارمەتیدانی پەنابەرانی کورد، شا ڕازی بوو ساڵانە بەشەکەی خۆی لە 30 ملیۆن دۆلارەوە بکاتە 75 ملیۆن دۆلار، بەریتانیا و ئیسرائیل لای خۆیانەوە درێژەی پێ بدەن، بۆ گەرمکردنەوە زەمینەی کورەی هاوبەش، بەڵام هەریەکە بۆ مەبەستێکی هاوبەش، بە شا و بارزانیان ڕاگەیاند لەڕوانگەی بەرژەوەندی ئەمریکا ئاوایە:

1- هێندە هاوکاری کوردەکان بکرێ زەمینەیەکی شیاویان هەبێ، بۆ وەدەستهێنانی ئامانجەکانیان لەدەوڵەتی عێراق.

2- حکومەتی ئێستای عێراق بەردەوام سەرقاڵ بکرێ.

3- نابێ هەمیشەیی عێراق دابەش بکرێ، چونکە سەربەخۆی ناوچە کوردییەکان لەڕووی ئابوورییەوە دروست نیە و توانای ژیان و گەشە کردنی نابێ، لەبەرژەوەندی ئێران و ئەمریکاش نیە دەرکەی پەیوەندی چاك لەگەڵ عێراقێکی ژێر سایەی سەرکردایەتیەکی نوێدا پێوەبدەن.

فراوان بوونی بەرەی شەڕەکان

بەدرێژایی ڕۆژگار خەباتی کوردەکان سنوری داخوازی خۆی دیاری کردبوو، هەندێك جار نائومێد دەبوون و هەندێك جار شاگەشکە دەبوون، لە 27ی تەموزی 1974 شا هاوارێکی بەپەلەی بارزانی گەیاندە ئەمریکا و داوای کۆمەکی دەکرد، شا هاواری خۆشی خستبووەسەر لەئەنجامی تێکشکانی بزوتنەوەی نەتەوەی کورد بۆ ئێران و بۆ سەرانسەری کەنداو بە ئاگای هێناینەوە.

بەدرێژایی ساڵی 1974 ئێران لەلای خۆیەوە بەشێکی قورسایی شەڕی کوردستانی بەئەستۆوە گرت، لەبەرامبەردا پەشێوی لەناو هێزی پێشمەرگە بڵاوبووە و شەڕ زیاتر بووە بەکارهێنانی چەکی قورس، لەو بارودۆخەدا هەر لایەنێك مەبەستی تایبەتی خۆی هەبوو (CIA) دەیویست بەرژەوەندی ئەمریکا بپارێزێ، بۆ جێبەجێ کردنی پرۆگرامێکی نوێ، شا مەبەستی بوو ڕێکەوتنێکی بەرگریانە و خۆپارێزبەدەست بێنێ، بارزانیش سەرکەوتنی لەگەڵ پاراستنی قەڵا سەختەکانی دەخواست. ستراتیژیەتی کۆبی ئەوەبوو خۆی لە گێچەڵی لیژنەکانی کۆنگرێس بە دوور بگرێ، وەك لەوەی گرنگی بە بارودۆخی واقع بدات، کێشە لەگەڵ ستراتیژیەتی بارزانی ئەوە بوو بە تەنیا بەجەنگی ئاسایی کاری تەواو دەکرد، نەك شەڕی پارتیزانی، کێشە لەگەڵ ستراتیژی کۆشکی سپی و ئێرانیەکان ئەوە بوو ئەوەندە یارمەتی نهێنی بزوتنەوەکە بدەن، ئۆتۆنۆمی کورد بکەنە تەگەرەیەکی نزیك بە هەمیشەیی، تەگەرەی دژی ناحەزانی سیاسەتیان لەناوچەکە.

لەشەش مانگی یەکەمی هەڵگیرسانەوەی شەڕ گۆڕانکاری زۆر هاتەدی

لەوانە وەرگرتنی چەکی قورسی ئێرانی و بەشداری کردنی ڕاستەوخۆی پسپۆرە ئێرانیەکان لەبەرەکانی شەڕ لەپاڵ فەرماندە پێشمەرگەکان، دژی حکومەتی عێراقی بەڕادەیەك هاوکاری ئێرانیەکان زیادی کرد، وەك هەندێ دەڵێن سەرکردایەتی شەڕی کوردستان ناڕاستەوخۆ کەوتە دەستی ئێران، لەولاشەوە عێراق بەهاوکاری چەك و فڕۆکەی سۆڤیەتی شەڕی دەکرد، سوپای عێراق لە هێرش بردنەوە کەوتە حاڵەتی بەرگری، تاڕادەیەك شارەکانی کوردستان چۆڵ بوو، پەناهیندەی کورد ڕووی کردە ئۆردوگاکانی ئێران، ئەوەش باری سەرشانی شۆڕشی قورس تر کرد، سەرکردایەتی زیاتر ناچار کرد زیاتر لە ئێران نزیك بێتەوە.
کیسنجەر ئاماژە بوە دەکات: بارزانی دەست تێوەردانی ئێرانی بە پاڵپشتی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا داواکرد، بەهاتنی هاوینی 1974 هێرشی سوپای عێراق بۆ سەر کوردستان لە پێشکەوتنادابوو، هاوارێکی بەپەلەی کوردەکانمان پێگەیشت داوای هاوکاری زیاتریان دەکرد، شاش پشتگیری دەکردن، بەڵام لە (CIA) دەدرانە دواوە، کۆمەکی ئەمریکا بۆ کوردەکان ساڵی 1973و 1974، 1975 بەسەریەکەوە 20 بیست ملیۆن دۆلار بوو، بە 1250 هەزار دوسەدو پەنجا تێپخانەوە.

هێمن بوونەوەی شەڕەکان و گفتوگۆی نهێنی نەیارەکان

لەم بارودۆخەدا عێراق هێدی هێدی لە پێشکەوتنادابوو، شا بۆ پێشەکی هەوڵیدا لە پێ باوەڕی خۆی بگۆڕێ، ئێرانیش نەیدەتوانی سنووری دوورو درێژی خۆی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت بخاتە پشت گوێ، ئەگەر پشتیوانی ئەمریکای لەدەستدا نەبوایە و بەڵێنی لێوەرنەگرتایە، ئەمریکاش لە جێگا و ڕێگایەکی وادانەبوو ئەمەی بۆ بکات، لەبەرئەوە شا بڕیاریدا بەشێوەیەکی دیموکراسیانە پاشەکشە بکات، لەگەڵ گەورە پیاوی عێراق سەدام حسین خەریکی تەدارەکات بوو، ئەوەی ڕاگەیاند ناتوانی قەوارەی شێوە سەربەخۆی کوردەکان قبوڵ بکا، نەبادا بکەوێتە ژێر دەسەڵاتی حکومەتی کۆمۆنیستی عێراقەوە، لەوەش دەترسێ عێراق کێشە لەسەر سنووری عێراق ئێران بنێتەوە، ببێتە هۆی ئەوەی کێشەی کورد بگاتە بەردەم نەتەوە یەکگرتوەکان، بۆیە دەیویست لەگەڵ سەدام بگاتە ڕێکەوتنێك.

هەر خۆیشی ستراتیژی بەعس لەهەڵگیرسانەوەی شەڕ لە ئازاری ساڵی 1974 زۆر ڕوون بوو، وەکو سەدام حسین لەسەرەتای ئازاری 1974 وتبووی: ” ئەگەر دوای یەك ساڵ بەسەر شۆڕشی کورد سەرنەکەوتین ئەوە سازش دەکەین لەسەر شەتولعەرەب، بەو سازشە لەمەترسی شۆڕشی کورد ڕزگاردەبین”، بۆیە دوای ساڵێك لەشەڕ حکومەت بێ ئومێد بوو، بەسەر شۆڕشی کوردا زاڵ بێ، پەنای بۆ ڕێککەوتن برد لەگەڵ شای ئێران،

ئەوەبوو لە مارتی 1975 عیراق و ئیران پەیمانێکیان بەست و ئۆتۆنۆمی کوردستان لەبەرخاتری بەرژەوەندی دوو دەوڵەتی دراوسێ تەفروتوناکرا.

لەمانگی تشرینی دووەمی 1974 شای ئێران سەردانی مۆسکۆی کرد و یەکێك لە بابەتەکانی گفتوگۆی شا لەگەڵ مۆسکۆ، لەسەر مەسەلەی بەئاشتی چارەسەرکردنی ناکۆکیەکانی شابووە لەگەڵ عێراق. لە زستانی 1974 لە نیۆیۆرك هینری کیسنجەر وەزیری دەرەوەی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا لەگەڵ نوێنەری هەمیشەیی عێراق لەنەتەوە یەکگرتوەکان کۆبووەوە، بۆ ئەوەی شێوەیەکی گونجاو دابنێن بۆ باش کردنی پەیوەندیەکانیان، لەگەڵ دوورخستنەوەی ڕێگەی سۆڤیەت، ئاسایشی کەنداو و ناردنی نەوت بۆ ڕۆژئاوا و هەموارکردنی هەڵوێستی عێراق، لە کێشەی فەلەستین لە چوارچێوەی مەرجەکانی ئەمریکی، بەئامادەبوونی (غانم عەبدولجەلیل) سکرتێری تایبەتی سەدام حسین لەگەڵ ئەمریکا بەنهێنی وتوێژەکان تەواوکران.

کۆبوونەوەی نێوان عێراق و ئێران و سۆڤیەت یا ئەمریکا و لایەنەکانی تر بەنهێنی ئەنجام دراون، بۆیە سەخت بوو سەرکردایەتی کورد لە ئاکامەکانی تێ بگات، کێشەی کورد و شۆرشی کوردستان لەگەڵ حکومەتی بەعس لایەنێکی گرنگی ڕاستیەکان بووە، بەڵام لەڕووی سیاسیەوە نەهێنراوەتە گۆڕێ، مەگەر وەك پاشکۆ و لەپەراوێزدا باس کرابێت، تەنیا ناوی کێشەی نێوان عێراق و ئێران هێنراوە.

کۆبوونەوەی ئۆپێك و کۆتایی شۆڕشی کورد

شۆڕشی کورد درێژەپێدانی بزوتنەوەکەیان دەستوەردانی ئاشکرای ئێرانی دەویست، ئەوەش بە پشتیوانی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا دەچووەسەر، لە ئاستی ناوخۆوە لەگەڵ کۆتایی ساڵی 1974 و سەرەتای ساڵی 1975 شەڕەکان بەرەو سەختی چوون، هەردوو دەوڵەت نەیان ویستووە پێکەوە بکەونە شەڕەوە، بۆیە بەبێ ئاگاداری بارزانی کەوتونەتە گفتوگۆ. شانشینی سعودیە هاندەری پێکهاتنەوەی هەردوو دەوڵەت بوو، هەتا بە گفتوگۆ کێشەکانی نێوانیان چارەسەر بکەن، شاحسین شای ئوردن و ئەنوەر ساداتی سەرۆکی میسر و هەواری بۆمیدیەن سەرۆکی جەزائیر ڕۆڵیان هەبوو لە ناوبژیوانی هەردوو وڵات، بەڵام پوختە و دوا هەنگاوی پێکهێنانەوە بۆمیدیەن تۆماری کرد، بەردەوام لە هاتوچۆ و گفتوگۆ دابوون، بەڵام خوێندنەوەی سەرکردایەتی کورد بۆ ئەو جموجۆڵە دیارنیە.

هەواری بۆمدیەن پێشتر لە کاتی کۆبوونەوەی وڵاتانی (ئۆپیك) بۆ مەبەستی نەخشەی ڕێگا خۆش کردن بۆ پێکهێنانەوەی عێراق و ئێران لە

26- 10- 1974 لەگەڵ سەدام حسین کۆبۆوە، دواجار لە جەزائیر لە پەراوێزی کۆبوونەوەی دەوڵەتانی خاوەن نەوت (ئۆپیك) لە 6- 3- 1975 هەواری بۆمدیەن و شای ئێران و سەدام حسین بە کۆبوونەوەیەکی لاوەکی کۆتاییان پێهێنا و لە ڕێکەوتنامەی جەزائیردا یەکیان گرتەوە. لە کۆبوونەوەی ئۆپێك بەپێکی ڕێکەوتنەوە جیهان واقی وڕما بەپێی ڕێکەوتنەکە شا لەشەتاوی عەرەب ئیمتیازی وەرگرت. لەئەنجامدا هەموو سنوورەکانی لەڕووی کوردا داخست و دەست بەرداریان بوو، لەسەر ئاستی مرۆڤایەتی کارەکەی شا دڕندانە و بێ بەزەییانەبوو.

ئەو ڕێککەوتنامەیە تایبەت نەبوو بەیەکلایی کردنەوەی ناکۆکیەکانی چەند ساڵەی عێراق و ئێران، بەڵکو سەودایەکی هەردوو دەوڵەت بوو، لەسەر حیسابی کورد، خاك و ئاو بەرامبەر تواندنەوەی شۆڕشی کورد. پوختەی ئەو دەقەی بەناوی پەیمانی سنووری نێودەوڵەتی و مافی هاوسێیەتی نێوان عێراق و ئێران (معاهدة الحدود الدولية و حسن الجوار بين العراق و ايران) واژۆیان لەسەر کردووە، بەڵام زیاتر بەناوی (ڕێککەوتنامەی جەزائیر) ناسراوە.

کاتێ کە وەزیری دەرەوە کیسنجەر هەستی بەوە کرد دەبێ هاوپەیمانیەك لەگەڵ شای ئێران مۆر بکات، کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر نیگەرانی سنوورەکانی ڕۆژئاوای وڵاتەکەی بوو، وڵاتە یەکگرتووەکان لەناکاو یارمەتیەکەی پچڕاند، خەڵکی کورد دەوری “سەرباز” یان لەم کایەی شەترنجەدا گێڕا، کاتێ وەزیری درەوە کیسنجەر دەڵێت:” ناهێڵێت نیگەرانی مافی مرۆڤ بەسەر سیاسەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکادا زاڵ بێت”، ڕەنگە بیر لە خەڵکی کورد بکاتەوە کەچارەکە سەدەیەك خەباتیان کردووە بۆ سەربەخۆییەك کە سەرەتا ئەنجامێکی باشی وێنا دەکرا، بەڵام لە ئاکامی ڕێکەوتنێکی دیبلۆماتیکی خێرا لەپشت پەردەوە خنکێندرا.

لە 17ی نیسانی 1975 دەربارەی چارەنووسی کوردەکان، (Mr. KOCH) لە ئەیالەتی نیویۆرك لە ئەنجومەنی پیرانی ئەمریکان وتی: پەیماننامەی جەزائیر کە لەنێوان عێراق و ئێران واژۆکرا، هەڵوێستی بێ بەزەییانەی شای بەنیسبەت کوردەکان خستەڕوو.شا لەسەر ئەوە ڕێکەوت کۆتایی بەهەموو یارمەتیدانێك بەکورد بهێنێ و لە 1ی نیسانی 1975 سنوورەکانی بەڕووی ئاوارە کوردەکان داخست، لە ئاکامدا شا حوکمی مەرگی ئەو کوردانەی واژۆکرد کەلە وڵاتی خۆیاندا مابوونەوە.تراژیدیای ئەم خیانەتە لەگەڵ بێدەنگی نەتەوەیەکگرتووەکان تێکەڵ بووە، لەکاتێکدا نەتەوەیەکگرتووەکان زۆر بەباڵای یاسر عەرەفاتدا دەیخوێند، بەساردی لەگەڵ کوردەکان

هەڵسوکەوتی کرد و بەتوندی نوێنەرە کوردەکانی ڕەت کردەوە، لەبەرئەوەی نوێنەری بزووتنەوەیەکی بێ دەوڵەت بوون، ئەمە دووڕوویە.

کۆتایی شۆڕشی کورد و بەرژەوەندی وڵاتانی تر

کۆتایی هاتنی شەڕ و تواندنەوەی شۆڕشی کوردستان، بەدبەختی کورد و بەرژەوەندی هەموو نەیارەکانی کوردی تێدا بەرجەستە بووە، عێراق لەلای خۆیەوە پێی وابووە ڕێکەوتنامەی جەزائیر مەترسی شەڕی عێراق – ئێرانی لەخۆی دوورخستۆتەوە، ئێران لای وابوو بەشێك لەبەرژەوەندیەکانی لە شەتولعەرەب بەدەست دێنێتەوە، سەرەڕای ئەمە هۆکاری بەشداری ئەو وڵاتانەی ڕۆڵیان هەبوو، لە سازدانی قۆناغەکانی ناوبژیوانی عێراق و ئێران بۆ دەستەبەر کردنی بەرژەوەندیەکانیان، سەرەتای کۆبوونەوەی هەردوو وڵات لەسەر بڕیاری نەتەوە یەکگرتووەکان بووە، بۆ بەپیرەوەچوونی سکاڵای عێراق، هەڵبژاردنی تورکیا بۆ کۆبوونەوە بڕیارێکی سەرپێی نەبووە، تورکیا هاوپەیمانی بلۆکی ڕۆژئاوا و هاوهەڵوێست لەگەڵ عێراق و ئێران بۆ بەدیهێنانی مافەکانی کورد ناسراوە، بۆ سەربڕینی شۆڕشی کورد لەلایەن ئەوسێ وڵاتە سەرەکیەی کوردیان بەردا دابەش کراوە. وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا ویستویەتی عێراق لەو شەڕە دەستی بەتاڵ بێت بۆ دژایەتی سوریا، تا پرۆسەی ئاشتی عەرەب لەگەڵ ئیسرائیل سەربگرێ، سۆڤیەت دەیویست هاوپەیمانی عێراق بێت و جوڵانەوەی کوردیش چیدیکە بەرەو ئەمریکا نەچێت، هەردوو وڵاتی زلهێزیش نەیانوویستوە درێژەدانی شەڕ لە سیمای شەڕی سارد تێپەڕێت بۆ بەشداری ڕاستەوخۆی هەردوولا لەشەڕی گەرم.

خواستی هەریەك لە وڵاتانی عەرەبی بۆ وەستانی ئەو شەڕە و هەردوولا پێك بێن، لە کاتێکدا ئوردن لەسەرەتاوە بەهاریکاری ئەمریکی و ئێرانی و کورد خۆشحاڵ بووە، چونکە لەو مەدارە خولاوەتەوە. هەرچەندە پێشوەخت میسر ویستوویەتی لە ڕێگای باڵوێزەکەیەوە لە بێروت کورد ئاگادار بکاتەوە لە ئەگەری لێك نزیك بوونەوەی عێراق و ئێران و باسی کورد لەو گفتوگۆیانەدا، سادات بەرژەوەندی لەوەدابوو حەزی دەکردعێراق بکەوێتە خاڵێکی سازشەوە تا سازشی حکومەتی میسر لەبیربکرێت، کە بەهۆی ڕێکەوتنی ئاشتی لەگەڵ ئیسرائیل، میسر تووشی گازندەی شەقامی عەرەبی ببوو.

لەسەر گەرم و گوڕی هەواری بۆمدیەن چەند هۆکارێك باس دەکرێت، لەوانە: گوایە جەزائیر ترساوە لە ئاکامەکانی درێژەکێشانی شەڕی ناڕاستەوخۆی یەکیەتی سۆڤیەت و ئەمریکا دەریای سپی ناوەڕاست ببێتە

مەیدانی ناکۆکی و ململانێکان، یان وەك (دریە عونی) دەنووسێت: " جەزائیر لەمەودای سەرکەوتنی کورد دەترسا، نەبادا گەیشتنی بەمافەکانی لە چوارچێوەی عێراق هاندەر بێت بۆ (بەربەر) لە هەرێمی قەبائیل لە جەزائیر، ئەوانیش داوای هەمان ماف بکەن، کە کورد داوای کردووە."پێدەچێت هۆکاری ئابووری لە هەموو بۆچوونەکانی دیکە نزیکتربێ، بەپشت بەستن بەڕاپۆرتی هەواڵگیری ئەمریکی دەڵێ: بومدیەن پێویستی بەپشتگیری دارایی هەردوو وڵات هەبووە، بۆ دانانی پڕۆژەیەکی ئابووری پەیوەست بەپەرەپێدانی بەرهەمی نەوتی خاو، یان بەو هۆیەوە هەرسێ وڵات بەیەکەوە سێکوچکەیەکی بەهێز بن لەناو ڕێکخراوی (ئۆپیك) ناوی بومدیەن وەکو ناوبژیوان و سەرپەرشتیار لەگەڵ دەقی ڕێکەوتنامەکەدا بێت، لە دوای سێ پڕۆتۆکۆڵی پاشکۆی ڕێکەوتنامەی جەزائیر لەنێوان وەزیری دەرەوەی هەردوو وڵات بەسەرپەرشتی وەزیری دەرەوەی جەزائیر واژۆ بکرێت، ئەم هەنگاوەی دەمانخاتە ژێر باری وەڵامی ئەو پرسیارەی بۆچی سەرۆکی جەزائیر ئەو کارەی گرتەئەستۆ، شوێنی کورد لە کوێی هۆکارەکانی ئەو شێلگیریەی بۆمدیەن دایە؟.

بەرپرسیارێتی سەرکردایەتی شۆڕشی کورد

دوای خەباتێکی بێ پلان و قوربانی دانێکی زۆر لە ئەنجامی پیلانگێڕی وڵاتە بەرژەوەنخوازەکان شۆڕشی کوردستان کۆتایی هات، زۆرجار لەخۆمان دەپرسین ئایا پێویستە لەسەر شۆڕشێکی سەرکەوتو تا ڕۆژی ڕێککەوتنی مارتی 1975 سوپای عێراق لەبەر یەکتری هەڵبوەشێنرێ، بەڵام سەرکردایەتی داوای چەك فڕێدان لەو هێزەی کۆڵنەدەرەی پێشمەرگە بکات و...، سەرکردایەتیەکەی ئەم شۆڕشە بڕوا بۆ دەرەوەی وڵات و گەل و هێزی پێشمەرگە جێبێڵێ لەژێر ڕەحمەتی چوار سوپای دڕندەدا...؟، بێدەنگیەکی جیهانیش لەولاوە وەستابێ، وەکو ڕایەکی سادە ئەگەڕربکرێ دەری ببڕین ئەوەیە: بارودۆخی ناوچەیی و نێودەوڵەتی هەرچۆنێك بووبێ، بەڵام بەرپرسیارێتی سەرۆك بارزانی و هەموو ئەندامانی مەکتەبی سیاسی، هەموو سەرکردەکانی کورد بەرپرسیاریەتێکی گەورە و بەرچاوە لەو کارەساتە مێژوویەدا.

ڕەسوڵ بێسکێنی
2019 -3 -1

سەرچاوەکانی ئەم بابەتە:

1- د. حامید مەحمود عیسا، کێشەی کورد لە عێراق (2)، وەرگێڕانی: سوارە قەڵادزەیی، چاپخانەی بەڕێوەبەرایەتی ڕۆشنبیری – هەولێر،

2013.
2- کامەران بابان زادە، ڕێکەوتنامەی جەزائیرو ڕەهەندەکانی لەسەر کێشەی کورد لە کوردستانی باشوور، چاپخانەی کەمال، سلێمانی. 2013.
3- لۆکمان میهۆ، کورد و کوردستان لەبەڵگەنامە نهێنیەکانی ئەمریکادا (کوردستانی باشوور)، وەرگێڕانی: وریا ڕەحمانی، چاپخانەی ڕۆژهەڵات هەولێر، 2009.
4- هێنری کیسینگەر، کارەساتی کوردەکان، وەرگێڕانی: صباحی غالیب، باسکار، ژمارە 3، هاوینی 1999، (سەرچاوەی ئەلکترۆنی).